

Derleyen
QUENTIN SKINNER
Çağdaş Temel Kuramlar

Vadi Yayınları, 1991 (3 baskı)

The Return of Grand Theory in the Human Sciences

© 1985 Cambridge University Press

Bu kitabın yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 1907 • Politika Dizisi 113

ISBN-13: 978-975-05-1244-5

© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2013, İstanbul

2. BASKI 2015, İstanbul

YAYINA HAZIRLAYAN Necdet Dümelli

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Birhan Koçak

DİZİN Emre Bayın

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen
QUENTIN SKINNER

Çağdaş Temel Kuramlar

*The Return of Grand Theory
in the Human Sciences*

ÇEVİREN Ahmet Demirhan

İçindekiler

Önsöz	7
1 Giriş: TEMEL KURAMIN DÖNÜŞÜ QUENTIN SKINNER.....	9
2 HANS-GEORG GADAMER WILLIAM OUTHWAITE	33
3 JACQUES DERRIDA DAVID HOY	57
4 MICHEL FOUCAULT MARK PHILP	89
5 THOMAS KUHN BARRY BARNES.....	111
6 JOHN RAWLS ALAN RYAN	133
7 JÜRGEN HABERMAS ANTHONY GIDDENS.....	157
8 LOUIS ALTHUSSER SUSAN JAMES	179

9	CLAUDE LÉVI-STRAUSS	
	JAMES BOON	201
10	ANNALES TARİHÇİLERİ	
	STUART CLARK	225
	<i>YAZARLAR</i>	252
	<i>KAYNAKÇA</i>	253
	<i>DİZİN</i>	268

GİRİŞ: TEMEL KURAMIN DÖNÜŞÜ

QUENTIN SKINNER

I

Bundan yaklaşık yirmi beş yıl önce beşerî bilimlerin İngilizce konuşulan ülkelerdeki durumu üzerine yazan Amerikalı sosyolog C. Wright Mills, aynı zamanda kitabının adı da olan *Sociological Imagination* [Toplumbilimsel Düşün] şeklinde betimlediği duruma karşıt olarak gördüğü iki temel kuramsal geleneği eleştirir ve tecrit eder.¹ Bunların ilki, –bilhassa Comte ile Marx ve Spencer ile Weber’in felsefeleriyle ilişkilendirdiği– tarihsel kanıtları “tarih ötesi bir deli gömleği” ortaya çıkaracak biçimde yönlendirme eğilimiydi (Wright Mills, 1959: 22). Beşerî bilimlerin ilerlemesinin önünde daha büyük bir engel olarak gördüğü şeyi de Temel Kuram şeklinde nitelemişti; bununla, topluma ilişkin disiplinlerin ana amacının “insanın ve toplumun doğasına’ ilişkin sistematik bir kuram” oluşturmak için çabalamak gerektiği düşüncesini kastediyordu (a.g.e., 23).

1 Wright Mills, 1959. Bu kuramsal yönelimlere karşı çıkmanın yanında, eleştirdiği bir üçüncü eğilimi belirtir: Bu eğilim, yozlaşarak “bir dizi alakasız ve önemsiz olguya” dönüşen sosyolojik çalışmalar yapma eğilimidir (a.g.e., 23).

Wright Mills, bilimden ziyade Kuramın düşün adına ortaya attığı savlara karşı çıkması ile çağdaşı olan sosyologlardan ayrılıyordu.² Fakat insan doğası ve davranışlarına ilişkin soyut ve normatif kuramların ortaya atılmasına karşı oluşu, İngilizce konuşulan ülkelerde yalnızca sosyoloji üzerine çalışanların değil, tüm beşerî bilimlerin o zamanki önde gelen uygulayıcılarının paylaştığı bir tavidir. Bu tarz bir şüpheyi, tarih öğrencileri gibi gruplar da dillendiriyordu. Sözüünü ettiğim dönemdeki önde gelen İngiliz tarihçilerin Sir Lewis Namier'in görüşlerini benimsemeleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdu. Çünkü Namier, siyasi iktidarın merkezindeki tekil aktörlerin ayrıntılı dalaverelerini kaydetmekle yetinmiyor, herhangi bir genel toplumsal kuramın (ya da onun tercih ettiği şekliyle zırvanın) siyasi tutumların ya da toplumsal dönüşüm sürecinin açıklanmasıyla ilgili olabileceğine dair görüşü de müstehzi bir biçimde eleştiriyordu (Namier, 1930: 147; Namier, 1955: 3-4).

Aynı neslin ahlak ve siyaset kuramcıları arasında bile benzer bir şüphecilikle karşılaşırız; bu şüphecilik, yaygın destek gören bağdaşık iki sav biçiminde ifade edilmiştir. İlki, Daniel Bell'in kötü bir ün yapmış adlandırmasını kullanacak olursak, "ideolojilerin sonu"na gelmiş olduğudur (Bell, 1960). Bununla birlikte, genel toplumsal ya da politik felsefeler oluşturma çabası, bilim çağına ayak uydurmayla ilişkin kafa karıştırıcı ve demode yetersizlikten bir parça daha iyi bir durum olarak değerlendirilmeye başlandı. Buna bağlı olarak, betimsel ve değerlendirmeci öğeleri yetersiz bir biçimde terkip eden eski felsefi çalışmaları terk etmek için olumlu bir karar bulunuyordu. Bu durum da toplumsal davranış ve gelişmenin "deneysel kuramları" olarak adlandırılan şeyi yaratma görevini, tamamen bilimsel ve de-

2 Bunun, Wright Mills'i ilk eleştirmenlerinden biri olduğu "ideolojilerin sonu" kuramcılarından farklı bir yere koyan önemli bir etkisi vardır.

ğerden-bağımsız olduğu varsayılan durumla uzlaştırmayı amaçlıyordu.³ Tüm bunların tesiriyle, toplumsal dünya hakkındaki iki bin yıllık felsefi düşüncenin sona erdiği görünür kılındı.⁴

Bir siyaset ve toplum bilimine doğru ilerleyen bu yönelim, felsefe ile diğer kültürel disiplinler arasında uygun bir ilişkiyi üstün kılma düşüncesiyle destekleniyordu. Filozof, temel meselesi genel kavramları açıklamak için kullanılan terimlerin anlamlarını çözümleyip yorumlamak olan bir kişi olarak görülüyordu. Bu görüş; ahlak, toplum ve siyaset felsefesinin gerçek görevinin, belirli ideal ya da pratiklerin mantıklı savunularını yapmak olduğunu varsaymanın düpedüz bir hata olduğunu ima ediyordu. Ellilerdeki durumu iyi biçimde yansıtan iki çalışmadan yapılan alıntılarla, gerçekleştirilmeye çalışılan amaç ahlakın kendisi üzerine değil, yalnızca (R. M. Hare'in adlandırmasıyla) "ahlakın dili" üzerine; siyasetin kendisi üzerine değil, sadece (T. D. Weldon'ın adlandırmasıyla) "siyaset lügati" üzerine çalışmaktır (Hare, 1952; Weldon, 1953). Bizzat felsefecilerin, çağın tözel ahlaki ve siyasal meseleleri hakkında söyleyecekleri hiçbir sistematik sözün kalmadığını beyan etmeleriyle, tamamen deneysel bir toplum biliminin tomurcuklanması sağlanmış oldu.

Böylesi bir bilimsel iştiyaka bir destek de, aynı dönemin önde gelen felsefi öğretilerinden, hatta dogmalarından geldi. Bilim felsefesine, bir açıklamanın nelerden müteşekkil olduğuna dair pozitivist görüş egemendi. Kafa karıştıran bir dizi olguyu açıklamak, onların meydana gelişlerinin bilinen doğal ya da en azından istatistiksel bir yasayla anlaşılabilirliğini ve bu sayede öngörülebileceğini gösterme meselesi ola-

3 Bu yaklaşımın klasik bir örneği olarak, özellikle demokratik devletlerin politikasına uygulandığı biçimiyle bkz. Lipset, 1960. Klasik bir eleştiri için bkz. Taylor, 1967: 25-57.

4 Bkz. Laslett, 1956: vii; "İçinde bulunduğumuz anda, her halükârda, siyaset felsefesi ölmüştür."

rak ele alındı.⁵ Bu çözümlemenin nüfuzu; toplum bilimcileri, toplumsal olguları açıklamanın tek makul temeli olarak düzenlilikler aramaya yönlendirmekle kalmadı, aynı zamanda insan eylemlerinin doğa olaylarının açıklanmasına benzer bir yolla değerlendirilmemesi ve açıklanmaması için hiçbir nedenin olmadığına inanmalarını da sağladı.⁶ Sonuç –A. J. Ayer’in meşhur makalesinin adıyla belirtirsek– “bilim öznesi olarak insan” görüşünün toplum bilimleri için yalnızca bir ihtimal olarak değil, tek önemli amaç olarak görülmesiydi (Ayer, 1967: 6-24).

Son olarak, toplum bilimi fikri Barry Barnes’ın (bu kitabın beşinci bölümünde) bilim pratiğine dair “rasyonalist” varsayımlar olarak tanımladığı şeye ilişkin yaygın bir onayın yanı sıra özgül bir yönelim kazandı. Genel olarak “rasyonalist” bir görüş benimsemiş bilim felsefecileri arasında, Karl Popper ve onun sayısız takipçisi topluma ilişkin disiplinlerin gidişatını hayli güçlü bir biçimde etkilemişti. Popper’in en önemli katkısı, bilimsel olarak itibarlı bir inanç şeklinde adlandırabileceğimiz belirli bir görüşü dolaşıma sokmasıydı. Popper, bir inancın yalnızca ve yalnızca onu yanlışlamak için düzenlenmiş “önemli bir deney”e tabi tutulur ve bu deneyi başarıyla atlatırsa rasyonel olarak temellendirileceğini ve dolayısıyla bilimsel olarak itibarlı hale gelebileceğini ileri sürdü. Eğer bir önerme –ya da bir kuramdaki önermeler yığını– yanlışlanabilirlik testinde başarısız olursa veya bu teste tabi tutulmaya muktedir olmadığı kanıtlanırsa, sözünü ettiğimiz önermenin hiçbir anlamı olmadığına ilişkin açık bir gösterge elde ederiz (Popper, 1959: 78-92). Bu iddia ile birlikte toplumsal disiplinler, olgusal olduğu varsayılan şeyi salt normatif ya da doğaüstü savlardan ayırmanın hazır ve kolay bir yolunun ken-

5 En etkili ifadelerden birisi için bkz. Hempel, 1965: 245-295 ve modelin aynı biçimde tarihsel açıklamalara uygulanmasına ilişkin sav için bkz. *a.g.e.*, 231-243.

6 Bu görüşün özgün bir ifadesi için bkz. Brodbeck 1968: 58-78.

dileri için sağlanmış olduğunu gördüler ve böylece kendilerini gerçek bilimler olmaya doğru yönelten düz ve dar bir patikaya yerleştirdiler. Bizzat Popper, bu ayrımları “açık toplum ve onun düşmanları” üzerine gerçekleştirdiği kalem kavgası boyunca tutkuyla savundu: Marksizm, psikanaliz ve ütopyacı toplum felsefesinin tüm biçimleri tarihin çöplüğüne atılırken, yalnızca “kademeli” [*piecemeal*] deneysel araştırma sağlık veriliyordu (Popper, 1945: 11, 212-280).

Zaman kesinlikle değişti. Geçen nesil boyunca ütopyacı toplum felsefeleri, bir kez daha uygulanmış ve telkin edilmiştir; Marksizm, şaşırtıcı derecede çeşitli biçimleriyle canlanmış ve zenginleşmiştir; psikanaliz, Lacan ve takipçilerinin çalışmalarıyla yeni bir kuramsal yönelim kazanmıştır; Habermas ve Frankfurt Okulu’nun diğer üyeleri Marx ile Freud’un kuramları arasındaki koşutluklar üzerine düşünmeye devam etmiştir; Kadın Hareketi şimdiye kadar ihmal edilmiş bir vukuf ve sav silsilesi ortaya çıkarmıştır ve tüm bu keşmekeşin ortasında İngilizce konuşulan ülkelerdeki toplum felsefesinin ampirist ve pozitivist kaleleri başarılı hermenötik, yapısalcı, post-ampirist, yapısökümcü ve diğer işgalci grupların birbiri ardına gelen dalgaları tarafından tehdit edilmiş ve zayıflatılmıştır.

Savaş ganimetlerinin sayımını yapmak makul görülür ve bu kitapta şu ana kadar yapmaya çalıştığımız şey budur. Kuramsal tabiiyetin değişmesini sağlamak konusunda istisnai önemde bir rol oynadığına inandığımız düşünürlere odaklandık. Fakat aynı zamanda da onları daha geniş bir entelektüel bağlama yerleştirmeye çalıştık; amacımız, yüzyılın geçen çeyreğinde beşerî bilimleri yeniden yapılandırmaya hizmet eden değişimlerin ve dönüşümlerin genel karakterini aydınlatmaktır.⁷

7 Toplumsal ve siyasal kuramın “yeniden yapılandırılması” düşüncesi için bkz. Bernstein, 1976.

Bu genel dönüşümler arasında belki de en önemli olanı, doğa bilimlerinin toplum bilimlerinin pratiği için yeterli ve hatta uygun bir model sunduğu varsayımına karşı ortaya çıkan yaygın tepkidir. Artan bu şüphenin en açık yansıması, insan davranışları ve doğa olaylarının açıklanmasının mantıksal olarak farklı girişimler oldukları ve dolayısıyla tüm başarılı açıklamaların aynı tümdengelimci modele uygun olması gerektiğine dair pozitivist inancın temelde yanlış kavrandığı düşüncesinin canlanmasıydı. Farklı yönlerden yükseltelen sesler, beşeri bilimlere hermenötik bir yaklaşımın gelişmesi yönündeydi; bu yaklaşım, insan eylemlerinin açıklanmasının her zaman toplumsal olayların anlamlarını, onları yaşayan aktörlerin bakış açısından keşfetmeye ve yorumlamaya ilişkin bir çabayı barındırması –ve belki de böyle bir çaba biçimini alması– gerektiğine ilişkin iddiaya hakkını veren bir yaklaşımdı.

Bazı yeni toplum kuramcıları, –Max Weber’in tinine bir hayli yaklaşarak– toplumsal açıklamaya yönelik kabul edilebilir bir kuramın, toplumsal olguların hem anlamlarını hem de nedenlerini göz önüne alması gerektiğini ileri sürerek bu iki geleneği birleştirmeye çabalamışlardır.⁸ Fakat diğer kuramcılar, tarihçilerin ve sosyologların görevini tamamen yorumlamacı terimlerle değerlendirmemiz gerektiğine ilişkin –aynı zamanda Dilthey ve Collingwood gibi yazarların daha önceden ortaya attığı– hayli radikal bir öneriye dönerek, böyle bir uzlaşma olasılığına karşı çıkmışlardır.⁹ Bir

8 Habermas, konumunu bir yandan Gadamer’e, diğer yandan da pozitivistlere karşı korumuştur: Habermas, 1971a: 301-317. İngiliz toplum kuramcılarında Runciman bu konumu benimsemek için Weber’i yorumlamış (Runciman 1972) ve bu konunun çıkarımlarını araştırmıştır (Runciman 1983).

9 Bu yazarlarda istemin [*interest*] yenilenmesi için örneğin bkz. Gadamer, 1975a: 153-234 (Dilthey konusunda); Skinner, 1969 ve Dunn, 1980: 2-4 (Collingwood konusunda). Benzer bir durumu yeniden şekillendiren önemli bir örnek için bkz. Taylor, 1971.

sözçenin anlamının, onun kullanımıyla ilişkili olduğunu ileri süren ve bu nedenle –ister bir eylem, isterse de bir sözcük olsun– herhangi bir anlamlı epizodun kavranmasının bizim onu uygun bir “yaşam biçimi” içine yerleştirmemizle ilgili olduğuna dair pozitivizm karşıtı bir direktmeyi kapsayan Wittgenstein’in son dönem felsefesi, bu gelişmeleri olumlu bir yönde etkilemiştir.¹⁰ Ancak, beşerî bilimlerin uygulanması konusunda daha yerinde bir durum ise bu kitabın ikinci bölümünün konusu olan Hans-Georg Gadamer’inkine benzer bir bakış açısının benimsenmesidir. Gadamer, kısmen Dilthey’in, temelde de Heidegger’in görüşlerinden faydalanarak, önemli kitabı *Truth and Method*’da [*Hakikat ve Yöntem*] toplumsal bir eylemi kavrama çabasında başvurulması gereken en uygun modelin bir metinsel yorumlama olduğunu ileri sürer. Bu, nedenleri bulmakla ya da yasaları tertip etmekle değil, yalnızca bir bütünün parçalarını kavramakla ve bu parçaları da bütünün anlamına yaptıkları katkı açısından değerlendirmeye çabalamanın döngüsel süreciyle ilgilenen bir modeldir (Gadamer, 1975a).

Ancak, Gadamer uzun zamandır süregelen bu tartışmaya yeni bir şüphecilik ögesi katmıştır. Başka bir yaşam biçimini kavrama göreviyle kaçınılmaz olarak bağlantı kurmamızı sağlayan ufkumuzun, önyargılarımızın ve peşin hükümlerimizin kısıtlılığını vurgulayarak, yorumlamanın; yabancı bir eylemi, sözcüğü ya da metni tam anlamıyla “nesnel” bir biçimde kavramak yönündeki geleneksel amacının gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğini ummak konusuna şüpheler getirir. Umabileceğimiz yegâne şeyin, kendimizi asla kopartamayacağımız mevcut dünyamız ile değer biçmeye çalıştığımız başka bir dünya arasındaki kısmi uzlaşım olarak ad-

10 Wittgenstein, 1958: özellikle 8-12. Bu kavramın, Wittgenstein’in son dönem felsefesindeki merkeziliği için bkz. Cavell, 1976: 44-72. Bunun toplum bilimlerine uygulanması için bkz. Winch, 1958.

landırabileceğimiz “ufukların kaynaşması” olduğu sonucuna varır (Gadamer, 1975a: 267-274).

Bu gibi şüphelerden şu anarşizan sonuca doğru atılan küçük bir adım ortaya çıkmıştır: Yorumlamayı, tam anlamıyla bir hakikatlere ulaşma yöntemi olarak düşünemeyiz; daha ziyade –Paul Feyerabend’in kitabının adıyla– “yönteme karşı” olmamız gerekmektedir (Feyerabend, 1975). Feyerabend bu görüşünü, sözüm ona mevcut bilgi yığınlarına seçenekler oluştururken mümkün olduğunca rahat ve yaratıcı olmamız gerektiğini ileri süren, bilimsel kuramlara uygular.¹¹ Ancak yazınsal yorumlamada bile, yorumcunun görevinin bir parçası olan kastedilen anlamın keşfedilerek işleme sokulması durumunun giderek daha çok reddedilmesi oldukça rahatsızlık vericidir. Bu kitabın üçüncü bölümünün konusu olan Jacques Derrida bu konunun önde gelen put kırıcısıdır. Söylenen şeyin nasıl “kavranacağı” bildiren herhangi bir bağlamın bulunmayışı ve bazı anlamsal belirsizlikler nedeniyle, sonucun kesin olarak yorumlayamayacağımız bir sözce halinde olduğu örnekler verir. Daha sonra, bir yorumu diğer bir yoruma tercih etmek için hiçbir zaman yeterli yetkimizin olmadığı konusunda ısrar ederek bu görüşünü tüm metin ve yapıtlar için genelleştirir. Hermenötik girişimlerin bir hata olduğu sonucuna varır. Bunun yerine yapılması gereken şey, kendisinin (yakın zamanlarda yayımlanan kitabının adıyla) “yayıma” olarak adlandırdığı ve birçok örnekle metinlerin had safhadaki okunamazlığını aydınlatma faaliyeti olarak açıklanabilecek durumdur (Derrida, 1981a).

11 “Tüm şartlar altında ve beşerî gelişmenin tüm evrelerinde savunulabilecek tek bir ilke vardır: *Her şey gelir geçer.*” (Feyerabend, 1975: 28). Ayrıca anarşist bir yaklaşımın faziletlerini örneklendirmede tarihsel vakaların kullanımı için bkz. Feyerabend, 1981.